

Engelsche artillerie bij het offensief in 1918.

wegen, afstand te doen van zijn rechten op den troon of zijn toestemming te geven voor een regentschap; voor niemand was het een geheim, dat er in die dagen van zware beproeving en bitter verdriet verwijdering was ontstaan tusschen de ouders en hun kind.

Tijdens zijn verblijf aan de universiteit te Bonn maakte de prins verschillende reizen, o.a. bezocht bij Engeland en Schotland. Aan het Britsche hof ontmoette hij voor het eerst zijn aanstaande vrouw, prinses Augusta Victoria, dochter van den hertog van Sleeswijk-Holstein, met wie hij in 1881 in het huwelijk trad. Bismarck moet om politieke redenen den jongen prins tot dit huwelijk hebben aangespoord. Na het tot stand komen der Duitsche eenheid arbeidde Bismarck met onverdroten ijver aan «die innere Consolidierung des Reichs» (de innerlijke versteviging van het rijk). Het was een zijner geliefkoosde denkbeelden, de vroegere vijanden des rijks door persoonlijke banden met de dynastie der Hohenzollerns te verbinden. Om den hertog van Augustenburg, uit den Sleeswijk-Holsteinschen oorlog als Frederik VIII bekend, met Pruisen te verzoenen, werd prins Wilhelm de raad gegeven de dochter van den hertog te huwen, waartoe hij zich bereid verklaarde.

15 Juni 1888 bestijgt hij den troon als Wilhelm II. Als keizer zette hij voort wat hij als kroonprins begonnen was: zijn misleidende vredespropaganda. Niet ten onrechte had hij in Europa en in Duitschland de naam van oorlogzuchtig man gekregen. Een goede politiek eischte, dat deze naam zoo spoedig mogelijk zou vergeten worden. Op den feestmaaltijd van den provincialen Landdag van Brandenburg, twee dagen nadat Bismarck in den Rijksdag zijn groote politieke rede ten gunste van de militaire leening had gehouden, stelde Wilhelm een dronk in op de provincie Brandenburg, die aldus luidde:

«Bij mijn rit door de Mark Brandenburg tijdens de manoeuvres heb ik door de bloeiende velden en door de bedrijvigheid, welke in de fabrieken heerscht, mij voldoende kunnen overtuigen, dat de ware grond der volkswelvaart in den vruchtgegenden arbeid is gelegen. Ik weet zeer goed, dat de groote menigte, in het bijzonder in het buitenland, mij er van beschuldigt, dat ik begierig ben naar roem en lichtzinnige, oorlogszuchtige gedachten koester. God beware mij voor zulk een misdadige lichtzinnigheid! Met verontwaardiging protesteer ik tegen dergelijke beschuldigingen; maar, mijne heeren, ik ben soldaat en alle Brandenburgers zijn soldaten. Dat weet ik.

Daarom wensch ik te eindigen met de woorden, welke onze groote rijkskanselier den kijksdag toeriep op den dag, die ons 't vernietigend schouwspel vertoonde eener nauw-aaneengesloten regering en volksvertegenwoordiging. Deze woorden wensch ik in het bijzonder op Brandenburg toe te passen en daarom roep ik u toe: «Wij, Brandenburgers, vreezen God en niemand anders op de wereld!».

En in zijn beroemde proklamatie «Aan mijn Volk» zegt hij: «Ik ben besloten den vrede te bewaren met iedereen, voor zoover het aan mij ligt. Mijn heide tot het Duitsche leger en het Duitsche volk kunnen mij niet in verzoeking brengen, de weldaden des vredes te bederven». Dergelijke rethoretische wendingen kunnen wij citeeren uit alle periodes van wilhelm's keizerschap. Terwijl wij ook voortdurend nieuwe maatregelen vinden voor de bevestiging en de uitbreiding van Duitschland's militaire machtspositie.

Wilhelm II poseerde gaarne. Iemand schreef over hem:

«Wilhelm gelooft in zijne houdingen, juist zoo als een goed tooneelspeler gelooft in zijn rol, d.i. zoo lang als hij speelt. Dit is niet de eenige overeenkomst, die de keizer in de nabijheid der tooneelspelers brengt. Hij heeft ook voor ieder gebaar, voor iedere aktie een dekor noodig. En dat dekor weet hij te kiezen met de volmaakte zekerheid van een goed regisseur. Van een regisseur uit de oude, romantische school overigens.

Als hij met zijn gevolg de Verlosserskerk te Jerusalem inwijkt (1898), dan draagt hij over zijn uniform een witten mantel, geknipt als een pelgrimgewaad; als hij in de Noorsche wateren kruist, dan laat hij, waar hij landt, monumenten met herinneringsdata plaatsen en dan houdt hij hartstochtelijke redevoeringen voor... de bemanning van zijn schip. Hij zegt tot zijn soldaten als zij naar China gaan: «Geen pardon!... weest even verschrikkelijk als de Hunnen van Attila!». Hij verschijnt als een Oostersch vorst te midden van een duizelingwekkende praal — alleen mist Berlijn de zoete atmosfeer van Bagdad! — om eenige dagen later als een eenvoudig man zijn onderdanen joviaal toe te spreken. Hij is kunstenaar op zijn manier — en die manier is vrij zonderling — hij is dominé, veldheer, filosoof, industrieel, landheer, profeet en demagoog, alles wat ge wilt en alles op zijn tijd. En in iedere uiting mist men de bindende, levenwekkende overtuiging, die diep uit het hart komt en die de harten der menschen zoekt.»

Met Bismarck brak hij. Hij voerde een andere politiek.

Nog trachtte Bismarck thans door middel van zijn aanhangers, den keizer tot andere gedachten te brengen, maar tevergeefs. Den 5n Maart hield de keizer op een diner van den Brandenburgschen provincialen Landdag een rede, die eindigde met de woorden: «Degenen, die zich bij mijn arbeid tegenover mij plaatsen, verpletter ik». En overal werd gefluisterd: «Dat slaat op Bismarck».

Naar aanleiding van een wet tegen de socialisten, brak het konflikt uit. Bismarck ontving toen

een partijleider, die hem over de kwestie kwam spreken.

Natuurlijk werd de kanselier bespied.

Men meldde den keizer dit bezoek.

Zoodra de keizer van dit onderhoud hoorde, begaf hij zich den volgende dag, 15 Maart, naar de woning van den kanselier en liet dezen roepen. Bismarck had den vorigen avond nog laat gewerkt en lag nog te bed. Haastig kleeftde hij zich aan, zonder tijd te vinden voor de door zijn dokter voorgeschreven lichaams oefeningen, en trad voor den keizer, die hem in scherpe bewoordingen verzocht, voortaan niet zonder zijn medeweten met de partijleiders te onderhandelen. «Ik kan mij op mijn ouden dag het recht niet laten ontzeggen, in mijn appartementen invloedrijke parlamentsleden te ontvangen, en zal me moeilijk gewennen aan controle van mijn omgang,» antwoordde Bismarck.

«Ook niet, wanneer uw heer het u beveelt?»

«De macht van mijn heer eindigt voor het salon van mijn vrouw.»

Twee dagen later diende Bismarck zijn ontslag in.

We zullen hier niet doordringen in de veelzijdige bemoeiingen van Wilhelm II. De Agadirkwestie was de voornaamste.

Men voelde hoe een botsing in Europa komen moest. En die botsing kwam.

Keizer Wilhelm was reeds op het Kasselsche gymnasium een middelmatige leerling. En een middelmatig verstand is hij altijd gebleven. Talenten heeft hij niet. Maar hij bezit twee eigenschappen, die hem van onschatbaar nut, gedurende zijn glorie tijd, zijn geweest en die hem altijd een schijn van genialiteit hebben gegeven: zijn onvermoeibare ijver en zijn fenomenaal geheugen. Hij heeft deze eigenschappen, die toch eigenlijk een povere bagage in 't leven vormen, op onvergelykelijke wijze weten te gebruiken. En hij heeft ze al weer in de eerste plaats gebruikt om de legende van den wijzen, grooten keizer, waarin zijne ijdelheid leefde, te bestendigen. Met chemie sprak hij over scheikunde, met Delitsch disputeerde hij over theologie, met architecten besprak hij technische vraagstukken betreffende bouwkunst. Hij sprak over muziek, tooneel, schilderkunst, land- en volkenkunde, economische en politieke vraagstukken, altijd met denzelfden woordenrijkdom, en denzelfden schijn van wetenschappelijkheid. Zijn belangstelling in deze zaken zou een groote verdienste geweest zijn, indien hij niet door zijn mateloze zelfingenomenheid er toe gedreven werd, om zijn oppervlakkig oordeel als een wet naar voren te duwen. Zoodat hij zijn wil oplegde aan serviele kunstenaars en karakterlooze mannen van de wetenschap. Het gevolg hiervan zien wij in Berlijn, waar ontelbare hartverscheurende en verfoeilijke leelijkheden zijn neergezet op uitdrukkelijk bevel van een keizer, die Reinhold Begas hooger stelde dan Michel Angelo!

Een ijdele man, zoo hoog geplaatst, vindt duizend vleiërs. Wilhelm heeft er tienduizend gevonden. Geen vorst is zoozeer gebonden geweest als hij, die zich een onafhankelijk karakter waan-

de, gebonden door de laffe gedienschtigheid, de naar-den-mond-praterijen en de diepe kniebuingingen van een onontkoombare hofgroep.

Een zijner levensbeschrijvers getuigt nog :

« Keizer Wilhelm II bezit nog een persoonlijke eigenschap, die hem altijd zeer te stade is gekomen in zijn politiek van verborgen doelen: hij is, als hij wil, een bijzonder beminnelijk man. Sommigen, die hem in een bijster goede luim hebben getroffen, noemen hem zelfs een charmeur. Dit is zeker, dat hij zoowel in het dagelijksch leven als in zijn politiek alleraangenaamste woorden wist te spreken, die in zijn omgeving iedere zweem van wantrouwen wisten te verjagen. Maar deze aangename woorden en deze daden van beminnelijkheid zijn bij een man als Wilhelm nooit spontaan en nooit zonder nevenbedoelingen. Hij heeft Frankrijk overladen met zijn beleefdheden. Hij seint mevrouw Carnot bij den dood van den president, en schenkt bij die gelegenheid twee Fransche officieren, die wegens spionage vestingstraf ondergaan, gratie. Bij den tragischen brand in 1897 seint hij, in het Fransch ditmaal, aan den president. Hij seint aan mevrouw de weduwe Félix Faure. Hij bevordert een samenkost van Fransche en Deutsche zeeofficieren in de Noorsche wateren. Hij houdt een sympathieke rede op het slagveld van St-Privat. Hij steunt de Deutsche deelneming aan de Parijsche tentoonstelling. De keizer drinkt op generaal Bonnot en op het Fransche leger en hij zendt 10.000 Mark aan den heer Loubet ter gelegenheid van de ramp van Saint-Pierre (1902). En al die offervaardigheid, al die betuigingen van vriendschap en bewondering hebben geen andere konsekwentie dan den aanval in 1914! »

Maar woorden zijn te geef en op een paar Mark seinkosten heeft de keizer nooit gekeken.

Wanneer wij telkens weer in herinneringen en levensbeschouwingen lezen hoe charmant en hartelijk Wilhelm zijn kon, dan gevoelen wij thans eigenlijk alleen nog maar hoe berekenend en hoe valsch hij geweest is.

Wilhelm heeft bovendien op een gelukkige wijze weten te profiteren van de zwakheden van zijn tegenpartijen, in het bijzonder van zijn belangrijkste tegenstander Frankrijk.

Men weet hoe hij Engeland een plan voor den Transvaalschen oorlog leverde, terwijl hij toch sympathie voor de Boeren huichelde, maar dan eensklaps den ouden Krüger niet wilde ontvangen.

In 1914 riep hij tot zijn troepen aan het Oostelijk front: « De Geest des Heeren is op mij neergedaald, omdat ik de keizer der Germanen ben! ».

Wij weten hoe 1914-1918 eindigde.

Er werd geseind, dat Wilhelm II afstand deed van den troon.

En een ander bericht trof even geweldig: De keizer was naar Holland gevlucht! Op 10 November kwam hij, van uit Spa; te Eysden, in Hollandsch Limburg, aan.

Hoe hij over de grens kwam, ontleenen we aan « De Telegraaf »:

Dr. Cahnter, te Amsterdam, ontving van zijne moeder, te Eysden, een brief, waarin op karakte-

ristieke wijze de komst van den keizer is beschreven, en waaraan wij het volgende ontleenen:

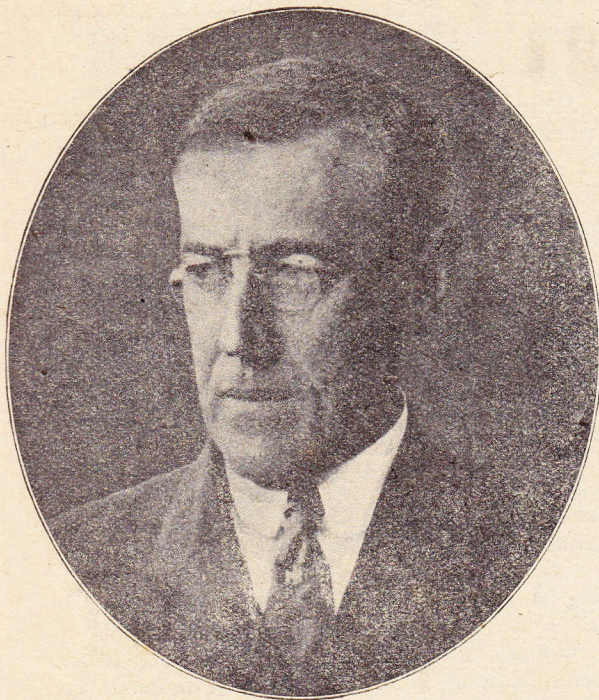
Eysden, 10 Nov.

(Historische datum!)

Welja, wij hebben hem gezien, den grrrroeten keizer! Vanmorgen, tegen 7 1/2 uur, was het nogal druk op straat. Vader deed het venster open en vroeg aan onzen buurman, die voor zijn huis stond: « Zeg, wat is er te doen? » — « De keizer is aan het station. » — « St...! » riep vader uit, terwijl hij het raam dicht deed: hij dacht natuurlijk dat de buurman hem voor den gek hield. Doch het rumoer op straat hield aan; ik zei: « Je moest je toch eens gauw kleeden en gaan kijken, » en vader weg. Toen deed ik weer het raam open, en zag op het stationsplein eenige grijsgeschilderde auto's staan. Ik dacht: « Zeker een paar moffische officieren die voor hun manschappen zijn gevlucht en zich hier willen laten interneeren; ik ga ook eens kijken ». Op straat ontmoette ik vader, die mij gauw kwam halen; het was waar, de keizer was zoo juist met zijn gevolg aangekomen van 't Witte Huis. Acht auto's met de keizerlijke kroon, en daaronder « Gott mit uns », in een halven cirkel. Chauffeurs en officieren stonden op het plein, terwijl de keizer met den plaatselijken kommandant van Maastricht op en neer wandelde op het perron van het station. Iedereen kon hem zien, want wij stonden allen met onzen neus gedrukt tegen de ruiten van de wachtkamer. Hij zag er heelemaal niet uit alsof hij zijn rijk en zijn kroon had verloren, maar wel alsof hij zeer goed op zijn gemak was: hij keek ons onverschillig aan. Ik kon mijn oogen niet gelooven: daar staat die man dus, die de geheele wereld twintig jaar heeft doen beven! Naast mij stond een oud Belgisch mannetje, die stak zijn armen omhoog en riep den keizer toe: « Kamerad! ». Toen ik den keizer lang genoeg had aangekeken, ben ik naar huis gaan ontbijten. Op hetzelfde oogenblik werden de auto's achterom het station binnengebracht. Eenige Belgen, die dat zagen, riepen toen: « Nach Paris, nach Paris! ». Waarlijk, die chauffeurs en officieren zagen er niet meer zeer arrogant uit. Om 9 uur kwam uit Visé de keizerlijke trein aan; het heele gezelschap stapte toen in. Eerst in den loop van den namiddag werd het stationsplein door militairen afgezet; vóór dien tijd was alles het station binnengedrongen.

Nu zal ik je heel precies gaan vertellen de aankomst van den keizer. Ik heb met opzet gewacht, totdat ik het van de beste bron had. Vader heeft den ontvanger gesproken van de douane, aan den grenspost.

Omstreeks 6 uur 's morgens zag de sergeant, die op post stond, eenige auto's naderen. Hij ging midden op den weg staan en riep: « Halt! ». Drie auto's stopten, officieren stapten uit en zeiden dat zij naar Holland wilden. « Goed, » zei de sergeant, « maar dan moet ik u ontwapenen, anders moogt gij er niet door ». Andere officieren met andere auto's bleven wachten op het strookje neutraal terrein tusschen de twee douanekantoren. Toen zij zagen, dat de eerste aangehouden werden, kwamen zij er ook bij. De keizer, dien

Wilson, president der Vereenigde Staten van Amerika.

de anderen «Excellenz» noemden, trad naar voren en zei: «Ik wil door, ik heb de Nederlandsche regeering in kennis gesteld». Maar de sergeant, sergeant Pinckers, uit Gronsveld, liet zich niet overbluffen, en toen de keizer herhaalde, dat hij de regeering in kennis had gesteld, antwoordde hij: «Dat kan wel zijn, maar ik ben niet in kennis gesteld, en ik laat u niet door of ik moet u ontwapenen». De keizer zei: «Wij, opperofficieren, laten ons niet door een sergeant ontwapenen». Hierop kwam de ontvanger er bij: «Dan moet u wachten totdat de plaatselijke kommandant van Maastricht er is; ik zal hem dadelijk in Rysden opschellen». Dit geschiedde, en ondertusschen kon mijnheer von Hohenzollern een uur blijven wachten op den weg; hij liep op en neer om zich te verwarmen. Toen de Nederlandsche majoor aankwam, boog de keizer met een gebaar, alsof hij wilde zeggen: «Ik ben tot uwe beschikking».

En zoo gebeurde het, dat de Duitsche keizer door een Nederlandsch sergeantje werd aangehouden!

De ontvanger zei tot vader: «Ik had den keizer wel herkend, maar dat kon mij niet schelen; ik was in mijn recht, en ik moest mijn plicht doen». En de sergeant verklaarde rustig: «Keizer of geen keizer, als hij er met geweld door had gewild, dan had ik op hem geschoten».

Wel flink, niet waar? Ondertusschen waren ze toch blij toen zij den Nederlandschen majoor zagen aankomen!

Zij schenen zoo'n haast te hebben, dat de keizer tot den ontvanger zei: «Wij laten u die auto's over met al wat er in is; u kunt ze in beslag nemen». Het is niet waar, dat de keizer er ter-

neergeslagen uitzag, ook niet waar, dat de auto's met slijk en modder bedekt waren. Dat zijn allemaal praatjes; de keizer had zijn gewoon, bekend gezicht met zijn harde trekken, hij sprak heel gewoon; de auto's waren zeer goed onderhouden en de laarzen der officieren zagen er uit, alsof de Erdal niets kostte! Er werd verteld, dat ook de kroonprins zou komen, maar dit zal een praatje zijn. Alles wat ik je hierboven heb geschreven is de zuivere waarheid, uit de beste bron.»

Men geleidde den keizer per extra-trein naar Amerongen, op het kasteel van graaf van Bentinck, welk dorp nu over de gansche wereld bekend werd.

Eenige dagen later verscheen aan de Hollandsche grens ook de beruchte kroonprins. «De Telegraaf» berichtte hierover:

«Met den trein uit Maastricht, die om precies twaalf uur het station W. P. te Amsterdam, binnen daverde, arriveerde hier ex-kroonprins Wilhelm met klein gevolg. Hij had een eerste klasse-coupé in gebruik, waarin zich ook de eerste-luitenant Van Mullem bevond, die den kroonprins naar Wieringen zal vergezellen.

De politie nam strenge maatregelen en hield voor de bewuste coupé een ruimte vrij. Het gerucht, dat de kroonprins zich in den trein bevond, was als een loopend vuurtje onder de reizigers verspreid geworden en een groote drom van nieuwsgierigen verdrong zich voor de coupé.

Maar zij konden niets zien, dan een lange gestalte, in een sportpak en met een pet op, die behagelijk in de roode kussens gedoken, zijn gouden sigarettenkoker opende, er een sigaret uithaalde en den kalmeerenden blauwen rook der tabak inzoog.

Niemand werd toegelaten. Echter slaagden we er in, dank zij een goede dosis brutaliteit, plaats te nemen in een eerste klasse-kompartiment, naast dat van den kroonprins.

Tusschen onze coupé en de zijne bevond zich een kleine couloir naar de W. C.

Onderweg, van het station W. P. naar het station C. S., hadden we een onderhoud met den man, wiens naam in dezen wereldoorlog tal van keeren aan groote rampen onafscheidelijk verbonden is geweest. Hier in deze kleine ruimte, maakte hij met z'n bruine sportpak en groote pet niet dien slungelachtigen indruk, dien men van hem krijgt als hij in uniform is. Hij was uiterst welwillend en stond ons met een glimlach te woord.

We stelden hem tal van vragen, die hij vlug beantwoordde.

«Hoe lang denkt u, of denkt men u op Wieringen te houden?»

«Daar is mij niets van bekend; ik weet het heusch niet.»

«Uw reisgezellen zijn officier, niet waar?»

«Ja, ze zijn steeds bij me geweest.»

«Waren ze vroeger van uw staf?»

«Ja, ze zijn ook tijdens den oorlog steeds in m'n gezelschap geweest.»

«Wie zijn het?»

Alvorens te antwoorden, vroeg de kroonprins:

« Van welk blad is u eigenlijk? »

« Van « De Telegraaf » ! »

Even gleed een eigenaardige trek over zijn gezicht, maar daarna sprak hij weer :

« Schön ! Dezen heeren zijn majoor von Müller, majoor von Müldner en Ritmeïster von Zobelbitz. »

« De schrijver von Zobelbitz? »

« Neen, familie, » antwoordde de kroonprins.
« U leest wel Deutsche boeken? »

« Af en toe, dank u. Wat denkt u van de revolutie? »

« Er is reeds een kentering waar te nemen, maar men moet voorzichtig zijn met voorspellingen. »

« Als de toestand daar verandert, keert ge natuurlijk terug? »

« Als alles veilig is, ja. Maar wanneer? »

Even dwaalde zijn blik af naar de voorbijschietende bevroren weilanden.

« Hebt ge uw vader gesproken? »

« Neen, dien heb ik, sinds ik in Frankrijk was, niet gezien. »

« Wat is uw opinie over de Hollanders? »

« Men is zeer voorkomend voor mij geweest. Het eten is hier zeer goed. »

« Hier denkt men er wel eens anders over. »

« Zoo? Welnu, mij is het goed bevallen. Maar steeds ben ik sober met m'n eten. Ik wil niet dik worden », sprak hij en wreef met de hand over zijn sportpak.

Hier werd ons onderhoud afgebroken, daar de trein over het Oostelijk viadukt dreunde en de remblokken reeds met knarsend geluid tegen de wielen sloegen.

De Hollandsche officier verzocht ons, het onderhoud te willen staken, waaraan wij voldeden.

* * *

Zooals wij hem zagen staan, maakt de kroonprins ongetwijfeld den indruk van een aangenaam mensch, lijk een onzer niet onbeminnelijke personen uit de sportwereld, den eigenaar van een winnend zeiljacht, die vriendelijk lacht en welwillend spreekt tot de hem interviewende journalisten. Hij kan ook de Prinz-Heinrich-Fahrt gewonnen hebben in zijn grooten grijzen auto...

Schrille tegenstelling: deze man verloor den oorlog...

Hij staat daar tegenover ons, op het gezonde, bruine hoofd een grijze sportpet, hij draagt een bruin kostuum met een borstzak, waarin de witte zakdock. Een helblauw overhemd, waarboven een slappe, witte boord, en een ijselijk groene das doen ons denken of aan een abominabel slechten smaak of aan een zeer overhaast vertrek, waar bij het grootste deel van de kroonprinselijke garderobe niet kon worden meegenomen.

Verder wordt het kostuum gekompleteerd door een korte broek, bruine kappen en bruine schoenen.

Zóó staat daar de ex-kroonprins, niet meer malend om etiquette, sprekend met ons, zooals hij misschien nog nooit zal hebben gesproken met een gewoon burger... Wel is er veel veranderd.

Aan het Centraalstation stopt de trein; aan den overkant van het perron, dat afgezet is, staat de

extra-trein, die den ex-kroonprins naar Wieringen brengen zal, gereed: een lokomotief, een tender, een goederenwagen, daarachter een groot rijtuig eerste en tweede klasse.

De koffers worden overgeladen en ten slotte stapt de heer von Hohenzollern Jr. uit zijn compartiment en stapt het perron over, terwijl hij ons, journalisten, die hem zoo juist interviewden, groet met een enkele militaire beweging aan de klep van de pet. Dan wordt het portier van de laatste coupé opengehouden, en Wilhelm stapt naar binnen. Hij gaat daar zitten, de knieën over elkaar, den lichten wandelstok in de handen, terwijl hij een sigaretje damp. Soms ziet hij zenuwachtig naar zijn nagels, blaast dan weer de blauwe rook om zich heen, tikt met den stok op de knieën, beziet weer zijne vingers.

Intusschen worden er koffie, melk, kopjes en wat gebak gebracht in een der andere compartimenten, waar twee kellners aanwezig zijn.

Als alle koffers ingeladen zijn, vraagt een geleidende Duitscher aan een der spoorwegautoriteiten: « Alles fertig? ». Eenige oogenblikken later zet de trein zich in beweging. Dan staat Wilhelm von Hohenzollern op, groet de op het perron staande autoriteiten door diep zijn pet af te nemen.

Zoo vertrekt de trein in de richting van Wieringen, waar de ex-kroonprins moet verblijven. »

Uit Enkhuizen seinde men aan hetzelfde blad d.d. 21 November:

« Half elf. Het groote nieuws gaat in Enkhuizen van mond tot mond: « De kroonprins komt! » Gister avond kwamen met den trein de voorboden: vijf Deutsche officieren, die, al hadden ze, om geen aandacht te trekken, hun eenvoudigste uniform aangetrokken, toch niet onopgemerkt bleven. Ze dineerden in alle stilte met zijn vijven in « Die Poort van Cleve ». De naam van het hotel tooverde hun blijkbaar schoone illusies voor, want ze vroegen dadelijk om een Deutsche krant. Te vergeefs echter; zij moesten zich tevreden stellen met « De Telegraaf », die op de leestafel lag. De heeren vertrokken na een uur met een jacht van den waterstaat naar Wieringen, waar zij de koffers van den gewezen kroonprins heenbrachten. Sedert zijn ze niet teruggekeerd.

En nu komt straks de banneling zelf, met een speciaal voor hem ingelegden trein, om 1 u. 36. De stationchef heeft de politie verzocht het station af te zetten om den ongenooden gast tegen al te groote belangstelling te beschermen. Onnoodig is deze maatregel niet, want het gesprek van den dag bezit in Enkhuizen vandaag stevast met: « Ga je den kroonprins zien? ».

De chef heeft van de directie der H. IJ. S. M. opdracht gekregen den trein persoonlijk te bedienen en te zorgen dat zich tijdens de aanwezigheid van den ex-Kroonprins volstrekt niemand ook niet van het personeel, op het stationterrein ophoudt. De verkoop van trein- en perronkaartjes wordt gedurende drie kwartier gestaakt.

Het gezelschap zal uit den trein onmiddellijk op het jacht overstappen, waarmede het naar Wieringen wordt gebracht. »

Dan volgde een telegram van den korrespondent te Wieringen :

« De ex-kroonprins wordt heden avond te 5 uur voor de haven alhier verwacht. Hij moet dan wachten tot het hoogwater is, wat om 7 uur zal zijn, tot hij de haven (de Houkes) binnen kan gaan. Per rijtuig gaat hij dan naar Oosterland. Met hem zullen hier aankomen de majoor-adjudant von Müller, Hauptman Mulder en Ritmeester von Zobelbitz.

De ex-kroonprins wordt beschouwd als een prievaatspersoon en wordt niet bewaakt. Er is ook geen marinevaartuig voor zijn bewaking. Hij heeft vrijheid om het eiland te verlaten, maar in zijn eigen belang wordt hem aangeraden er te blijven. Hij is echter ondergeschikt aan den burgemeester, als hoofd der politie. De ontvangst zal niet officieel zijn. Alleen de burgemeester zal, als hoofd der politie, bij de aankomst tegenwoordig zijn.

Gister avond zijn nog zes bedienden en drie waagens met bagage aangekomen.

Van de begeleidende officieren zal een in de pastorie logeeren, de anderen zullen hun intrek nemen in een hotel. »

En zoo werd de kroonprins naar het eenzaam eilandje in de Zuiderzee gebracht...

Arm was de keizer nog niet. Over zijn vermogen las men het volgende :

Door het besluit van de revolutionnaire regering heeft Wilhelm von Hohenzollern senior de kroongoederen verloren, maar zijn partikulier vermogen mogen behouden. Ofschoon het niet gemakkelijk zal zijn een juiste grens tusschen de twee vermogensgebieden te trekken, kan in het algemeen worden aangenomen, dat van de 90 heerlijkheden, riddergoederen, pachtgoederen en woudgoederen van de vroegere Pruisische kroon slechts 7 werkelijke kroongoederen zijn. Drie en tachtig blijven dus partikulier eigendom van den ex-keizer. Van deze 83 goederen zijn de meeste met de bekende ex-keizerlijke sloten verbonden. Het koningsslot te Berlijn is een kroongoed, terwijl de beide andere sloten, n.l. het slot Bellevue en het slot Montbijou partikulier eigendom van de uitgeworpen grootheid zijn. In Potsdam zijn 13 paleizen partikulier eigendom des keizers met al het daarbij behoorende grondbezit. Het residentieslot te Hannover, het stadsslot te Stettin en dat in Kassel zijn niet het partikulier eigendom van Wilhelm, maar wel de sloten Wilhelmshöhe en Löwenburg. Verder heeft hij nog partikulier eigendom in Breslau (het slot op het exercitieplein), in Charlottenburg, Freienwalde a. O., Koningsberg, Celle, Straatsburg, Königswinterhausen, Osnabrück, Trouville, Oominten, Schönhausen (bij Berlijn), Schwedt a. O., Homburg, Oliva en Koblenz. Verder behooren hem nog verscheidene jachtsloten, n.l. Hubertusstock, Göhrde, Rominten, Springe, Metzlingen en Geversgarten. Partikulier eigendom zijn ook nog het slot Benrath, Gdinen en het slot zu Brühl.

De kroonschat bedroeg in 1840 vijf millioenen thaler. Enige jaren voor den oorlog van 1870 bedroeg hij 15 millioenen mark. Bij deze 15 millioenen zijn, na den Fransch-Duitschen oorlog, nog

4 1/2 millioenen als oorlogsgift van het Deutsche rijk aan Wilhelm I geschonken.

Ook staat vast dat, na den dood van Wilhelm I, in baar geld 80 millioenen achterbleven. Daarvan werden 20 millioenen aan den kroonschat toegewezen, terwijl de rest onder de kinderen van den eersten Duitschen keizer werd verdeeld.

Wilhelm II ontving na den dood van keizer Friedrich, afgezien van den kroonschat, uiteraard slechts weinig. Wel is waar had Johannes von Miquel op zekeren dag ontdekt, dat twee stukken grond, die men voor staatseigendom hield, aan de kroon behoorden en Wilhelm II kreeg van den Staat voor beide terreinen — thans staat er de koninklijke bibliotheek en het oude koninklijke Opernhaus — precies 10 millioenen, maar dit geld is grootendeels uitgegeven bij de verbouwing van den koninklijken Marstall.

Het tegenwoordig baarvermogen van den ex-keizer wordt op 20 millioenen mark geschat, de rente daarvan op 900,000 mark, daar het geld bij verschillende banken tegen 4 1/2 % moet zijn geplaatst.

XXXVI.

DE LAATSTE DAGEN VOOR DEN WAPENSTILSTAND TE MECHELEN, BRUSSEL EN ANTWERPEN.

Te Brussel en overal in bezet België werd het geduld op een zware proef gesteld.

Wanneer zou dan toch de wapenstilstand gesloten worden?

Zeker, vanaf 1 November voelde men den druk als verdwenen.

Men hoorde overal vaderlandsche liederen.

Den 8n verspreidde zich te Brussel snel het nieuws van de revolutie in Duitschland.

Dat oproer had dadelijk een weerslag op de troepen in de hoofdstad en elders. De officieren verloren eensklaps hun gezag. Men zag hoe soldaten hen voorbij liepen en bespotten.

Prins Ruprecht van Beieren bevond zich te Brussel.

Den 9n November verliet hij het hotel Barbançon, Louisalaan, dat hij in beslag genomen had, en verhuisde met zijn staf naar de woning van graaf de Meeus, Stephanieplaats.

Eenige uren later kwam hij vreeselijk gejaagd bij markies de Villalobar, Archimedesstraat, gezant van Spanje.

« Excellentie, » zei hij, « ik voel mij niet meer veilig onder mijn soldaten. Wilt gij mij een schuilplaats verleenen? »

« Ja, » antwoordde de Spaansche gezant, « als gij gevaar loopt en op voorwaarde, dat gij bij het overschrijden van den drempel der legatie, ophoudt als legeroverste op te treden. »

De prins keerde naar het hotel Meeus terug. Hij aarzelde een besluit te nemen. (1)

(1) « Cinquante mois d'occupation allemande. »

Ja, aarzeling was er veel bij de hooge oversten. Wat er gebeurde, scheen hun zoo ongelooflijk, zoo onwezenlijk. Plots stortte hun gezag in... Het Duitsch militair gezag, de Pruisische discipline.

Te Mechelen had men begin Oktober ook het heerlijk gevoel dat de verlossing naderde. Ja, men was zelfs wat voorbarig in het vreugdebetoon.

Zoo lezen we in het werk «De Duitschers te Mechelen» van Frans Verhavert:

«Hoe groot was alreeds de vreugde bij het volk te Mechelen, wanneer op Donderdag 10 Oktober ons de blijde tijding in 't aartsbisdom door den heer Francqui, hoofdbestuurder van het Nationaal Komiteit, en Zijne Excellentie Van Vollenhove, Nederlandsch gezant te Brussel, werd gebracht dat Duitschland de vredesvoorwaarden van Amerika aangenomen had.

Even als op 4 Augustus 1914 de kreet «oorlog» als een bliksem over Mechelen heenvloog, was het nu de kreet «vrede! de oorlog is gedaan!»

Het volk jubelde, danste en omhelsde elkaar, zoo groot was de vreugde. Een zee van menschen verdrong zich op de Groote Markt en in den Bruul. Wat zal het zijn, als wij binnen enkele dagen de officieele tijding zullen ontvangen!

Niet zoodra was het nieuws in Mechelen bekend, of in Sint-Romboutskerk werd de Belgische Nationale vlag voor het beeld van O.-L.-Vrouw van den H. Rozenkrans of O.-L.-Vrouw van Vrede uitgestald, tot groote vreugde der geloovigen die gedurende het Oktaaf van den H. Rozenkrans zoo vuriglijk Maria's hulp en bijstand over ons beproefd vaderland afgesmeekt hadden.

Doch al die vreugde was van korten duur. Eenige dagen later was het antwoord van Amerika te Mechelen gekend.

Op Zondag 13 Oktober had een indrukwekkende plechtigheid plaats in St-Romboutskerk. Om 2 1/2 uur werd een pontifikaal Lof gezongen door Zijne Eminentie, waaronder de Z. Eerw. Heer kanunnik De Weerdt een woord van welkom toestuurde aan meer dan duizend Vlaamsche vluchtelingen van Roeselare en omstreken, allen vergaderd in de kerk. Na het lof werden zij allen in verhoor ontvangen in het aartsbisshoppelijk paleis, waar onze beminde Kardinaal en de Z. E. H. Deken van Roeselare hun achtereenvolgens een woord van troost en opbeuring toestuurden, hun verzekerde dat zij welhaast uit hun ballingsoord zouden terugkeeren. Nadat Z. Em. hun zijn herderliken zegen had geschonken, ontving elke vluchteling een schoon aandenken dezer roerende plechtigheid.

Dan kwam te Mechelen een deel van het aftrekend leger uit Vlaanderen.

Dit schouwspel zei meer dan de uitvoerigste berichten. Ja, dat was 't begin van 't einde.

Het Klein Seminarie, het St-Romboutskollege, het pensioonaat Scheppers, het Atheneum, kloosters, andere gebouwen nog werden tot lazarettten ingericht. Een stroom gewonden gudste binnen.

De statie van Muizen bleek te klein voor alle waerons met materiaal, proviand, oorlogsbuit.

Soldaten eischten inkwartiering bij de burgers.

De officieren traden nog op alsof er niets ver-

anderd was, en hun macht onbeperkt bleef. In tal van huizen werden deelen uit de muren gekapt om tot andere kamers, of zelfs tot de naburige woningen hunner gezellen toegang te verkrijgen. Zonder naar iemand om te zien of iemand rekenschap te vragen, speelden zij in die huizen heer en meester», schrijft Verhavert.

«Op Donderdag 31 Oktober werd aan vele Belgische politieke gevangenen, in Duitschland de vrijheid verleend. Onder dezen bevonden zich ook de ZZ. EE. HH. kanunniken Loncin en Vrancken, sekretarissen van Z. Em. Kardinaal Mercier. Z. E. H. Kanunnik Appelmans bleef nog eenige dagen aangehouden. Of er vreugde was bij hun aankomst!»

Maar daar was nog onrust.

Men hoorde het kanon uit Vlaanderen. De oorlog duurde voort en naderde.

Zou Mechelen nogmaals onder het vuur komen?

Wie dacht niet aan de vreeselijke dagen van 1914, aan de geweldige beschieting, waarvan de schoone, eerwaardige stede nog steeds de gruwelijke wonden droeg?

Maar daar las men ook te Mechelen den oproep van Erbert:

«Landgenooten!

»De dag van heden heeft de vrijheid van ons volk volkomen gemaakt. De sociaal-demokratische partij heeft de regeering overgenomen en aan de onafhankelijke sociale democratische partij is de intrede in deze regeering op den voet van volle gelijkrechtigheid aangeboden. Blijft waardelijk trouw aan het Duitsche volk en aan zijn taal. Wij werken hand in hand met de arbeiders en hunne regeering. Binnen kort krijgt gij regelmatig bevelen.

»De Soldatenraad.»

En wat meer is, ook te Mechelen vormden de soldaten een raad, die 't gezag in handen nam.

Sixt von Arnim bevond zich hier. Hij was de bekende aanvoerder van het 4e leger, dat te vergeefs gepoogd had over IJzer en Ieperlee te dringen.

Von Arnim vaardigde op het stadhuis bevelen uit.

Maar de Soldatenraad had reeds hetzelfde gedaan.

Een schepen vroeg dan aan von Arnim wie nu de meester was: hij of de soldatenraad?

De generaal trok de schouders op en ging heen. Hij gevoelde het wel hoe zijn gezag gebroken was en met zijn staf verliet hij weldra de stad.

De soldatenraad maakte dan de bevolking met de verandering van bestuur bekend. Hij verzekerde, dat de troepen België zouden verlaten, maar in afwachting eischte hij kalmte en gehoorzaamheid.

Zoo werd het 11 November. En Verhavert schrijft in zijn aangehaald werk:

«Zoodra het bericht officieel van den wapenstilstand in de stad gekend was, waren de bewoners van St-Romboutskerkhof, Wollemarkt en

De Koning van Engeland aan het Westelijk front.

Onder den Toren, getuigen van een merkwaardig schouwspel, dat niet gemakkelijk uit het geheugen zal gewischt worden: de soldaten van de Duitsche kompagnie, ingekwartierd in het Postkantoor, brachten houten bakken, geweren, gasmaskers en nog ander oorlogsmateriaal, komende uit de nabijgelegen karabiniers-kazerne en uit het postgebouw, op eenen hoop, in het midden van St-Romboutskerkhof bijeen, en staken er vuur aan, terwijl de soldaten, dronken van vreugde, de roode band aan hun arm, rond den vuurpoel dansten... Daarna begon een openbare verkoo- ping van al wat niet kon meegenomen worden. Alles werd tegen een spotprijs verkocht.

Hetzelfde greep plaats in bijna gansch het be- zette gebied van België.

Om 8 uur in den namiddag, werd de nationale driekleur op den Romboutstoren geheschen; nu steeg de geestdrift ten top; een oorverdoovend gejuich steeg uit alle borsten; voortdurend weergalmden door de straten de kreten: «Leve Bel- gië! Leve de Koning!» Er werd gejuicht, met hoeden gezwaaid, met zakdoeken gewuifd, onder de kreten «Leve de Koning! Leve België! Leven onze dappere helden!»

Ja, de revolutie in Duitschland had haar weer- slag in België

Brussel was in afwachting.

«7 November. Brussel is één wemeling van wagens, paarden, auto's, karren, grijze unifor- men.

Dat komt en gaat en rijdt naar onbekende doel- einden, of sleurt zich pijnlijk op goed valle 't uit voort.

Geen woord, geen gebaar. Al deze soldaten trekken heen, zooals zij gekomen zijn; met de- zelfde lijdzaamheid van: «Ik moet». (1)

Geen droefheid, geen verzet; ze slaan hard op de paarden als ze haastig zijn; ze laten ze gaan, wanneer ze tijd hebben. Zij zijn nog altijd oor- logswerktuigen, gehoorzame radertjes der groote machine om de wereld te dooden.

Misschien worden zij spoedig weer mannen en dan zal het verschrikkelijk zijn. Soms heeft men er al een indruk van, als zij hun officieren be- kijken.

In afgelegen straten, in de hoeken der steen- wegen van de voorsteden sjacheren ze: zij nemen van hun wagens haver, suiker, meel, schoenen: snel bieden en loven, en de inhoud van baal of zak is verspreid.

(1) «Pourquoi pas pendant l'occupation.»

Zware kanonnen rukken verder in veroverd gebied.

Deserteeren ze, trekken ze af? Men weet het niet.

8 November. Men heeft vandaag voor de eerste maal kompagnies plundersaars gezien, op marschorde, het geweer met den riem om den hals, den rug gebogen onder dik gevulde zakken. Men verkoopt motocycletten voor 20 tot 40 frank, paarden voor 250 tot 500 frank, een nieuwe jas voor 30 frank, een helm voor 2 frank.

9 November. Talrijk zijn de gevallen van insubordinatie. Geen enkele soldaat groet nog de officieren. Onder honderd dergelijke, het volgend tooneeltje gezien: Een soldaat spot bij het voorbijgaan van een luitenant. Deze spreekt hem aan. De officier toont zijn revolver, de soldaat trekt zijn bajonet; beiden bedreigen elkaar. De officier geeft het op en de soldaat blijft meester van het terrein. De officier bemerkt twee onderofficieren, die voorbij komen, en beveelt hun den soldaat te ontwapenen, maar ze lachen hem in 't gezicht uit en geven den luitenant den raad niet aan te dringen. De officier verwijderd zich snel.

Men verneemt den afstand van den keizer. Deutsche soldaten zingen de Marseillaise.»

Zoo werd het Zondag.

«Heden heb ik de ineensstorting van 't keizerlijk regiem en 't einde van het Pruisisch milita-

risme gezien», lezen we in het reeds dikwijls aangehaald Brusselsch dagboek van Gille, Ooms en Delandsheere.

«Welk een dag en in enkele uren, welk een reeks van gebeurtenissen, die men zich drie dagen geleden nauwelijks had kunnen indenken.

Om half tien in den morgen verscheen een troep Beieren, die van 't front terugkeerden, met het vaandel aan 't hoofd, op de Louisalaan.

Daar staat de afdeeling stil, het begin der kolonne bevond zich ongeveer op de hoogte van het hotel door Ruprecht van Beieren bewoond.

Langs deze troep lijnt zich een enorme hoeveelheid meegekomen gerij: wagens, rijtuiggen, karren van alle grootte en gedaante.

Nauwelijks houdt deze dubbele kolonne stil, of men ziet uit het hotel Meeus een officier komen, behoorend tot den staf van den prins. Hij komt met de officieren der brigade spreken. Na eenige oogenblikken gesproken te hebben, volgen de officieren der brigade, een tiental, den stafofficier naar binnen.

Eenige minuten later keert dezelfde stafofficier terug, verzamelt de onderofficieren, ongeveer dertig, en brengt ze ook binnen het gebouw.

De soldaten, die aan zich zelf overgelaten wor-

den, zijn zeer nieuwsgierig, wat dit alles beteekent.

Het onderhoud bij de Koninklijke Hoogheid duurt een kwartier. Dan komen allen naar buiten, gaan langs de troepen en vragen of deze er in toestemmen dat prins Ruprecht met hen naar Beieren terugkeert.

De soldaten antwoorden, dat de prins kan meegaan als hij bang is hier te blijven. Maar dit voorval was hun als een openbaring. Plots zag men den waren toestand! Wie weet, wat men hun van het front nog had wijsgemaakt. Nu gevoelden ze, dat de oorlog door de oversten als een verloren zaak beschouwd werd.

Geweren en ransels werden op de wagens geworpen, en de troep zette zich in beweging, eensklaps alle tucht verbrekend.

Ruprecht van Beieren ging toen liever niet mee. Hij begaf zich naar den Spaanschen ambassadeur en week incognito naar Holland.

Zoo ging het ook onder andere troepenafdeelingen. In sommige kazernen werd de roode vlag geheschen.

Plots deed het gerucht de ronde, dat Brussel in de macht was van een soldatenraad.

Er was inderdaad een «soldaten- en arbeidersraad» gevormd, die zich in de plaats der kommandantur stelde.

Stoeten van soldaten trokken over de lanen der midden-stad. Ze droegen roode vlaggen. Andere militairen sloten zich bij hen aan.

De gouverneur-generaal von Falkenhausen was onvindbaar. Veel opperofficiëren hadden in auto de vlucht genomen.

De stoet begaf zich naar de gevangenis van Sint-Gilles en bevrijdde er de deserteurs en politieke gevangenen.

Ook burgers vormden nu optochten en trokken met nationale vlaggen, zingend, van de Noordstatie naar de Beurs.

De Deutsche soldaten lieten hen doen, ja, juichten hen zelfs toe.

Men zag onze vlaggen en die van de geallieerde landen aan vele ramen verschijnen. Van balkons wuifde men met kleine vlaggen. De gansche middenstad was een wemeling van opgewonden, verheugde Brusselaars.

Op de Rogiersplaats zag men een Duitsch officier uit een auto de soldaten toespreken. Hij wendde spoedig met het getij mee en riep:

«In Deutschland is de revolutie losgebroken, het gezag is in handen van arbeiders en soldaten. De oorlog is geëindigd. De Deutsche soldaten moeten zich goed en vriendelijk toonen jegens de Belgen. Ze moeten de wapens niet meer opnemen. Als officieren er hen toe willen dwingen, moeten ze de wapens neerwerpen. Leve de republiek!»

De soldaten juichten toe en de auto reed heen, met den officier, die nu elders het ordewoord ging verspreiden.

Intusschen was een revolutionnair komiteit gevormd. Met de hulp van vastbesloten soldaten nam het bezit van de openbare gebouwen.

De schildwachten bij het bureel van den gouverneur-generaal werden ontwapend, de kom-

mandantur ingenomen en de roode vlag aan den gevel geheschen.

Ook op het Paleis der Natie zag men weldra twee roode vlaggen wapperen.

Van het balkon deelden soldaten aan de menigte mee, dat het militair gezag vervallen en overgegaan was aan een soldaten- en arbeidersraad, die een proklamatie uitvaardigen zou.

De Deutsche soldaten legden de wapens neer. Een burger zei dan, dat de censuur afgeschaft was en de Belgische bladen vrij mochten verschijnen.

De soldaten juichten toe, rukten hun erkenningsteekenen en regimentsnummers en zelfs velen hun ijzeren kruis af en wierpen alles op straat.

Ze hielden officieren staan en geboden hun de epauletten te verwijderen en zoo zij niet vlug gehoorzaamd werden, deden ze 't zelf en ont namen ook den degen. De officieren boden geen tegenweer, maar men zag sommigen onder die degradatie weenen.

Soldaten deden auto's stoppen, dreven er de officieren uit en namen zelf vroolijk in het rijtuig plaats.

Anderen liepen dansend en zingend door de stad.

De burgerij betuigde niet minder haar vreugde. 's Avonds maakte men een vreugdevuur met twee dagbladkiosken op de De Brouckereplaats.

Ja, het was volop revolutie. Maar welk een wending zou deze nemen! Reeds hoorde men in verscheidene wijken schieten en dan vluchtte de menigte als dol heen. Op den hoek van de Anspachlaan en de De Brouckereplaats stonden zelfs machinegeweren, die nu en dan losbrandden, zoodat de kogels in 't ronde floten en spiegelruiten verbrijzelden.

Officiëren werden vermoord; rooden kwamen met keizerlijken in botsing.

Tegen den muur van de Post stonden barakken. Het volk stak ze in brand en danste bij de vlammen, roepend: «Weg met de Duitschers!»

Aan de Noordstatie werd eveneens met een mitrailleur geschoten en wondde men doodelijk twee burgers. Het volk sloeg in paniek op de vlucht.

Het komiteit van arbeiders en soldaten had intusschen den dienstdoenden burgemeester ontboden.

De heer Lemonnier antwoordde, dat wegens de onlusten, zijn tegenwoordigheid op het stadhuis noodzakelijk was, dat bovendien de Deutsche regeering verdwenen was en de gemeente-overheid er geen andere te erkennen had, waarvan ze noch den oorsprong, noch de vorming kende.

Wat later had een vergadering plaats in een woning der Hertogelijke straat, waar baron von der Lancken woonde. Deze was overste van de politieke afdeling.

Of liever hij was het geweest, want nu had hij niets meer te vertellen.

Daar kwamen thans samen, de heeren de Villalobar, gezant van Spanje, van Vollenhove, gezant van Nederland en Francqui, voorzitter van het Nationaal komiteit. Zij ontmoetten er baron von

der Lancken, graaf von Moltke, graaf Rantzau, Schaible, gouverneur van Vlaanderen, Hamel, gouverneur van Wallonië, en nog andere Duitschers, die gisteren nog de eerste rollen speelden, maar nu hun uniform reeds verwisseld hadden voor een burgerpak, en dus wilden voorkomen op straat door soldaten herkend te worden.

Wat moest er wel in hun gemoed omgaan?

Schaible droeg nog een uniform, doch zonder epauletten.

Een Duitscher in burger trad binnen.

Hij heette Einstein en was tot den vorigen dag nog een ondergeschikt ambtenaar van het Duitsch-Waalsche bestuur te Namen. Hamel was daar zijn groote baas. Maar de rollen waren thans omgekeerd.

Einstein trad op als de gezagvoerder.

«Mijne heeren», zei hij tot de gezanten en Francqui, «ik ben lid van den arbeiders- en soldatenraad. Wij hadden ons tot u willen begeven, teneinde u geen last aan te doen, maar von der Lancken daar deed mij opmerken, dat we hier allen samen konden komen en de zaken dus vlugger geregeld zouden zijn.»

Dan keek Einstein de Duitschers aan en hernam:

«Het afschuwelijk keizerlijk regiem is afge-loopen. De arbeiders- en soldatenraad heeft de verdrukking en tyrannie, welke zoo zwaar op België drukten, vervangen door een regiem van menschelijkheid en gelijkheid.

De Deutsche soldaten willen zoo spoedig mogelijk België verlaten. Dat men ze late vertrekken en van weerszijden trachte konflikten te vermijden.

Ik ben door mij kameraden van den arbeiders- en soldatenraad gelast te vragen, of er geen maatregelen genomen worden tijdens de ontruimingsperiode voor de bevoorrading der bevolking.»

Markies de Villalobar antwoordde, dat het Nationaal komiteit daarvoor zorgde en het dus voldoende zou zijn, als de raad onderrichtingen gaf om het vrije verkeer der vaartuigen te verzekeren.

Einstein bewilligde daarin dadelijk en beval graaf von Moltke:

«Ga aan de telefoon en roep den generaal van het kanaalbestuur en zeg hem, dat ik hem beveel te handelen naar hetgeen gij gehoord hebt. Het komiteit der arbeiders en soldaten is nu meester en wil gehoorzaamd worden. De afschuwelijke verdrukking, waaronder deze bevolking geleden heeft, moet ophouden. Al de Belgische burgers, die tijdens de bezetting gekerkerd werden, zijn op mijn bevel losgelaten.»

De heer Francqui kloeg dan, dat de Deutsche overheid waggons van den bevoorradingsdienst aangeslagen had. Het was nu weer te Namen gebeurd. En zoo bracht men de bevoorrading in gevaar.

Einstein stak zijn vuist op naar Hamel, die zijn overste was geweest, en riep woedend:

«Waarom hebt gij mijn bevelen niet uitgevoerd? Neem nota van de nieuwe, die ik uitvaardig.»

En alleronderdanigst haalde de oud-gouver-

neur van Wallonië een boekje te voorschijn en teekende hij aan, wat Einstein hem te zeggen had. (1)

Den volgenden morgen had op het stadhuis een vergadering van den gemeenteraad plaats, om de noodige maatregelen tot handhaving der orde te nemen.

Buiten betoogden opgewonden burgers en ze eischten, dat de nationale vlag aan den gevel zou geheschen worden.

Het gemeentebestuur weigerde en maande tot kalmte aan. Het was immers verstandiger te wachten, tot de eigen macht terug was. Waarom soldaten uit te dagen? Er hadden reeds botsingen genoeg plaats.

Men moest nu nog wat geduld toonen. Revolutie kon vreeselijke gevolgen hebben.

De soldatenraad richtte een proklamatie tot de bevolking. Deze luidde als volgt:

«De Deutsche republiek en de soldatenraad, die haar te Brussel vertegenwoordigt, richt aan de Belgische bevolking de broederlijke groeten.

Het onzinnig bloedvergieten is geëindigd. Dat men de kalmte beware!

Het is een strenge noodzakelijkheid, dat de openbare lokalen gesloten blijven van vijf uur in den namiddag tot tien uur 's morgens.

De veiligheidskommissie van den soldatenraad zal er voor zorgen, dat deze noodzakelijke maatregel geëerbiedigd worde. Alles zal gedaan worden voor het welzijn der bewoners. De bevoorrading der bevolking blijft als te voren en zoo ook die van het Deutsche leger.

De soldatenraad staat borg voor 't leven en het eigendom van alle personen, zonder uitzondering van nationaliteit. Dagen slechts scheiden ons van den vrede.

De soldatenraad stelt zich borg voor het leven en het eigendom der Belgische bevolking. Hij belooft zijn steun bij de vreedzame ontruiming van het land.

Brussel, 10 November 1918.

De soldatenraad,
Freund, Eerste voorzitter.»

Die raad zond ook een telegram aan de Deutsche regeering te Berlijn:

«Te Brussel werd heden namiddag de soldatenraad voor Brussel gesticht. De regeering en de kommandantur hebben zich onder de bevelen van den soldatenraad geplaatst.

Deze heeft het toezicht genomen over alle militaire en burgerlijke besturen. De zaak is over het algemeen ordelijk geschied. De roode vlag wappert op het gebouw van het algemeen gouvernementsbestuur.

De soldatenraad te Brussel,
Freund.»

Dan richtte de soldatenraad bekendmakingen tot de militairen:

«Tengevolge der omkeering, die zich in Duitschland heeft voorgedaan en voorloopig ge-

(1) Naar «Cinquante mois d'occupation allemande», door Gille, Ooms en Delandsheere.

leid heeft tot de samenstelling van arbeiders-, soldaten- en boerenraden, en bij de proklamatie van het autonoom gouvernement, hebben de soldaten te Brussel hun soldatenraad gesticht.

Wij zenden aan ons revolutionnair land den groet van trouwe kameraden.

Wij verbinden ons tusschen het front en het vaderland betrekkingen te onderhouden in den zin der gedachten van de nieuwe regeering.

Wij zullen de demobilisatie der troepen verzekeren en er de uitvoering van bespoedigen door alle middelen waarover wij beschikken, maar om dezen uitslag te verkrijgen, moeten de orde en de tucht streng gehandhaafd worden.

De bevelen van den soldatenraad moeten naar den letter uitgevoerd worden.

Allen, die de nieuwe orde der dingen erkennen, zijn welkom in onze rangen.

Ieder zal voortgaan met de werkzaamheden, waarmede hij tot nu toe belast was. Alle misbruiken zullen afgeschaft worden. Gij zult beter bevoorraad, beter geherbergd worden en alle faciliteiten krijgen om naar Duitschland terug te keeren.

Leve de soldatenraad van Brussel! Leve de Duitse republiek! Leve de vrede!

Freund.

Eerste voorzitter van den soldatenraad.»

Aan de aankomende soldaten werd gemeld, twee afgevaardigden naar den soldatenraad te zenden, indien men den wensch had zich met het nieuw gezag te verstaan. In alle afdeelingen moesten raden benoemd worden, die dan afgevaardigden konden zenden naar den Brusselschen soldatenraad, Wetstraat, 8.

De militaire groet was niet meer verplichtend. Alleen in den dienst bleef men gehoorzaamheid verschuldigd aan de oversten. Een kommissie tot demobilisatie werd benoemd.

Dit waren besluiten van 10 November. De wapenstilstand was dus nog niet gesloten.

Bij von der Lancken hadden nieuwe besprekingen plaats. Einstein verzekerde daar, dat een auto naar Vilvoorde was gestuurd om staatsminister Colleaux te bevrijden. Een andere zou burgemeester Max halen in Duitschland.

De heer Colleaux was beschuldigd betrekkingen te onderhouden met de regeering te Le Havre. Deze inlichtingsdienst werd bekend in Maart 1918. De heer Colleaux werd aangehouden en het proces had te Antwerpen plaats. Hij werd ter dood veroordeeld, maar begenadigd en zat nu te Vilvoorde. Met hem liet men alle gevangenen los.

Op deze vergadering bij von der Lancken, waar Einstein weer de gezagvoerder was, kloeg de heer Lemonnier over het schieten in de straten. Een politieagent had een kogel in de keel gekregen en verscheidene burgers waren gewond, onder meer aan de Beurs. De bevolking was toch vreedzaam en gaf zich alleen aan vreugdebedrijf over.

Einstein gaf telefonisch bevelen, dat men van geen wapens gebruik mocht maken en de geestdrift der bevolking niet beschouwd diende te worden als vijandige gezindheid. Hij ontried dan

het uitsteken der vlaggen. Het verbitterde veel soldaten.

De heer Lemonnier antwoordde, dat hij geen bevel geven zou om de vlaggen in te halen, ofschoon hij dat uitsteken ook voorbarig achtte.

Aan de Noordstatie werd intusschen gevochten tusschen getrouw gebleven soldaten en revolutionnaires. Van weerszijden schoot men geweldig. De keizerlijken verschansten zich in de kofiehuizen Van Hamme en Regent en vuurden uit ramen op de rooden. De keizerlijken gaven zich dan over, maar elders laaide de strijd toch weer op. Men schoot op de lanen, in de Broekstraat, aan de Beurs, vocht in herbergen en tusschen al dat gewemel zag men dan nog dronken soldaten, die twist zochten of burgers lastig vielen.

Het was dus zeer onveilig op straat. 's Avonds werden de herbergen gesloten en keerde de kalmte terug.

De verkoop van alkohol werd door den gouverneur, den heer Beco, verboden.

Het kollege richtte de burgerwacht in, bestaande uit burgers van 21 tot 50 jaar.

De Duitschers lieten de vlaggen inhalen.

Nog voor den wapenstilstand reden er vertegenwoordigers van Brussel naar het Belgisch Groot Hoofdkwartier.

Dit was gevestigd, gedeeltelijk te Beernem en gedeeltelijk te Lophem.

Beernem is een bevallig dorp tusschen Brugge en Gent, nog in West-Vlaanderen. Men had er verscheidene diensten ondergebracht, en nabij de kom der gemeente zag men in een weide de hoge palen voor de draadloze telegrafie.

Auto's en motorfietsen reden in alle richtingen.

Nog steeds was onze Koning het hoofd van de groep van Vlaanderen, waarover weldra deze officiële mededeeling verscheen:

«De groepeerings van Vlaanderen, die aan den linkervleugel der geallieerden stond, voerde het offensief van 28 September en 14 Oktober 1918 uit.

Tijdens het offensief van 28 September bestond de groepeerings van Vlaanderen uit een Fransch-Belgisch leger, onder bevel van generaal Gillain, hoofd van den algemeenen staf van het Belgisch leger en uit het tweede Britsche leger, onder bevel van generaal Plumer.

Toen de aanval op 14 Oktober loskwam, werden een groot getal Fransche en Amerikaansche divisies bij de Britsche en Belgische troepen gevoegd.

Gedurende de tweede fase van het offensief bestond de groepeerings van Vlaanderen uit: gansch het Belgisch leger, onder bevel van generaal Gillain, het tweede Britsch leger, onder bevel van generaal Plumer, het zesde Fransch leger onder bevel van generaal de Boissoudy, en verschillende Amerikaansche divisies, die bij het Fransch leger gevoegd werden.

De groepeerings van Vlaanderen stond onder opperbevel van Koning Albert. De Koning had als hoofd van den legerstaf generaal Degoutte, gewezen bevelhebber van het zesde Fransch leger, die, op 18 Juli, met zijn prachtige divisies het zevende Duitsch leger van generaal von

De Duitschers beginnen den aftocht.

Boehn van de Marne naar Château-Thierry en den volgenden morgen tot over de Vesle terugging.

Men weet dat bijna gansch het Belgisch leger (10 der 12 divisies) op 28 September, aan de overwinning van den heuvelkam van Vlaanderen deelnam. De uitslag der gevechten van September was schitterend.

Op 14 Oktober werd de aanval voortgezet. Franschen en Belgen hernamen hun zegevieren den tocht, aan hun rechterzijde deden de Britten wonderdaden.

Op 17 Oktober was de vijand overal in aftocht, slechts rond Gent kon hij weerstand bieden. De strijd lust der troepen was zoo groot, dat ten tijde van den wapenstilstand, de groepeerings van Vlaanderen den derden slag ging beginnen.

De wapenstilstand had de ontbinding der groepeerings van Vlaanderen tot gevolg. »

De Koning zelf bevond zich te Lophem, een dorp in de Brugsche omgeving, met prachtige kasteelen en buitenplaatsen.

Ook generaal Degoutte had daar zijn kwartier, aan den weg die van het gehucht Heidelberg naar Lophem-dorp leidt.

's Zondags, den 10en, drukte de gezant van Spanje zijn ongerustheid uit over den toestand te Brussel. Hij betwijfelde of de soldatenraad wel het noodige gezag zou hebben om de orde te handhaven. En dan diende men toch ook schikkingen te treffen voor de overgangsperiode, tusschen het vertrek der Duitschers en de aankomst der Belgen.

't Ware goed, deze kwestie nu reeds met de Belgische regeering te bespreken.

Daarom had de gezant aan den soldatenraad een vrijgeleide gevraagd voor de Belgische regeering. Dit was verkregen en tegelijk een auto, die van prins Ruprecht van Beieren.

Maar het ware goed, zoo iemand van gezag den heer Saura vergezelde.

De heer Paul-Emile Janson, volksvertegenwoordiger van Doornik, werd daartoe aangeduid.

En 's Maandagsmorgens om half zes verlieten zij Brussel, beschermd door een Spaansche en een witte vlag.

Een radio werd uitgezonden om hun doortocht te melden.

De heeren ontmoetten veel Duitsche troepen, maar veilig kruisten ze de linies en bereikten ze Gent.

Daar hielden ze stil aan het stadhuis. De heer Anseele, dienstdoend burgemeester, besloot mee te gaan naar Lophem, om den Koning te begroeten in naam der stad Gent en den intocht van den vorst te bespreken, want de Arteveldestad was juist door den vijand ontruimd.

Om kwart na een kwam het gezelschap te Lophem aan en ontmoette het den Koning, de Koningin, den kabinetsoverste, den heer Cooreman en den stafoverste, generaal Gillain.

Dit onderhoud was het begin van politieke gebeurtenissen; de Koning overhandigde aan den heer Janson een lijst van personen, die hij gaarne zou ontvangen met 't oog op de vorming van een nieuwe regeering. Doch dit verhalen we later.

De vorst had uitvoerig naar den toestand te Brussel geïnformeerd.

Dit was dus het eerste kontakt tusschen den vorst en zijn hoofdstad. Maar vóór zijn intrede zou Brussel nog tragische dagen beleven.

De beschrijving daarvan komt echter pas na den wapenstilstand. Wat we nu mededeelden, gebeurde vóór 11 November.

Wenden we nog even den blik naar Antwerpen, waar de revolutionnaire beweging misschien nog krachtadiger was, juist omdat er veel matrozen lagen.

Antwerpen zag reeds dagen te voren een langen doortocht van vluchtelingen en troepen. Aan 't Vlaamsch Hoofd was de beweging geweldig.

Maar ook hier namen de gebeurtenissen een gansch anderen keer.

Een soldaten- en matrozenraad werd gevormd. En weldra zag men ook te Antwerpen de eigenaardigste tooneelen.

Aan de werf stonden wachten. Naarmate van de overzijde transporten aankwamen, werden de soldaten, die pas 't front verlaten hadden, over den nieuwen toestand ingelicht. Men dwong de officieren alle onderscheidingsteekens af te leggen.

Hooge en lagere oversten moesten uit de auto's stappen en de voertuigen aan de nieuwe meesters afstaan.

Het oud hotel Weber was het vergaderlokaal der officieren.

Een wacht sloot het af en afgevaardigden gingen binnen om aan hen, die zoo machtig geweest waren, den nieuwen staat van zaken kenbaar te maken.

Ook hier moesten de officieren zich van epauletten, strepen en sterren ontdoen en hun degen afleggen.

De soldatenraad richtte een proklamatie tot het volk. De oorlog was uit, zoo las men, de inval was onrechtvaardig geweest. De Belgen herkregen hun rechten en de Duitschers zouden zoo spoedig mogelijk het land ontruimen.

Wat een ommekeer plots! Eensklaps had men weer 't gevoel van meer vrijheid.

Er waren zelfs inwoners, die al dadelijk een reis naar Holland deden, om familieleden en kennissen te bezoeken en door den draad gingen ze zonder veel moeite, dank aan een fooi.

Antwerpen bezat reusachtige voorraden van 't leger, ook had men er veel buit aangebracht. Dadelijk begon ook hier een zonderlinge handel. Men zag de gekste tooneelen. Aan het havenstation bood een soldaat het omhulsel van een waarnemingsballon aan. Een kooper gaf er eenige marken voor, laadde het groot volumen op en reed heen. Men kocht voor een bespottelijk bedrag wagens met paard, meubelen, rijwielen, motors, auto's.

Maar de meeste aftrek vonden toch de levensmiddelen, vaten spek, vet, meel, conserven, enz.

Doch 't gebeurde, dat soldaten iets verkochten en een oogenblik daarna anderen het weer aansloegen. Deze laatsten stonden dan in dienst van den soldatenraad, die de orde wilde handhaven.

We zullen verder zien, hoe deze sluikhandel

het begin was geweest van een plundering op groote schaal.

De revolutie in Duitschland begonnen, verbreidde zich hier dus onder de soldaten in alle plaatsen.

Aan 't front waren de troepen echter nog niet op de hoogte en streed men tot het laatste oogenblik.

Thans zullen we mededeelen, hoe de wapenstilstand gesloten werd.

XXXVII.

HET SLUITEN VAN DEN WAPENSTILSTAND.

Onder de geweldige slagen van Foch waren de Duitschers dus aannodend aan 't wijken geweest. Dat wijken moest een verschrikkelijke nederlaag, een wanordelijke vlucht, een debacle worden!

Om zulks te vermijden en al de vreeselijke gevolgen daarvan, besloot de nieuwe Deutsche regering een wapenstilstand aan te vragen en de voorwaarden aan te nemen, hoe zwaar deze ook mochten zijn.

Foch had trouwens den indruk, dat alles voor den Winter gedaan kon zijn.

Den 7ⁿ November om half een in den nacht, ontving Foch van het Duitsch opperbevel dit radio-telegram:

«De Deutsche legerleiding, op bevel van de Deutsche regering, aan maarschalk Foch.

De Deutsche regering, door bemiddeling van den voorzitter der Vereenigde Staten vernomen hebbende, dat maarschalk Foch macht heeft gekregen om haar geaccrediteerde vertegenwoordigers te ontvangen en hun de voorwaarden van een wapenstilstand mee te deelen; laat de namen kennen harer gevolmachtigden en vraagt de plaats, waar zij de Fransche linie zou kunnen overschrijden.

Zij vraagt ook een schorsing der wapenen in belang der menschheid.»

Daar was het verzoek, waarop de wereld zoo lang gewacht had, zich afvragend, wie het als verslagene doen zou.

* * *

Foch had toen zijn hoofdkwartier te Senlis, een geschiedkundige, nu rustige stad. Het hoofdkwartier werd gevestigd bij de voorstad Saint-Martin, in een schoone woning te midden van een grooten hof. De stallen lagen in puin, afgebrand door de Duitschers in 1914, toen deze te Senlis op de bekende wijze huis hielden, zooals we beschreven hebben.

In dit huis richtte men de bureelen in. Foch zelf woonde in de stad.

Te Senlis dus kwam het eerste bericht over de neiging der Duitschers een wapenstilstand te vragen.

Het kabinet van den opper-bevelhebber stelde

ontwerpen voor een wapenstilstand op. Maar-schaik Foch had aan generaal Pétain zijn meening gevraagd.

't Was toen een gewichtig oogenblik. Stemmen gingen in de geallieerde landen op tot weerwraak. Anderen wekten tot gematigdheid op. De overwinnaar moest den overwonnenen niet tot een wanhoopspolitiek brengen. Een bezetting van een deel van Duitschland was noodzakelijk. Doch men wilde bij de troepen dadelijk de gedachte wegnemen van het «oog om oog en tand om tand.»

Generaal Pétain was er de man naar om edele gevoelens wakker te roepen. Dat bleek eenige dagen later uit een legerorder.

Wij schreven toen in «De Telegraaf»:

«Toen ik gisteravond in een der verwoeste plaatsjes van Vlaanderen rondliep, om toch ergens nachtlogies te vinden, maar nergens een burger ontdekken kon, werd ik op onverwachte wijze de gast van Fransche militairen. 't Was een heerlijk kwartier, dat men mij bezorgde, met een kamer onder een pas hersteld dak en met in de raamopening dikke planken, welke den Noord-Oosten wind buiten hielden. Maar van slapen kwam vooreerst niet veel, want, nadat de kok een malsche biefstuk gebakken had, moest ik onder 't genot van een glas wijn — de poilus zijn immers ruim van alles voorzien — toch eens het nieuws vertellen. Ik had nog een blad met dien origineelen brief uit Eysden over de aankomst van den keizer en vertaalde 't epistel, dat algemeene vrolijkheid wekte. Ze dronken op den Hollandschen sergeant, die zelfs tegenover mijnheer von Hohenzollern slechts zijn konsigne kende. Ze spraken over Duitschland en een der poilu's haalde voor me de pas verschenen dagorder van generaal Pétain. Hier volgt ze vertaald:

Aan de Fransche legers.

«Gedurende lange maanden hebt gij geworsteld. De geschiedenis zal met roem spreken over de volharding en de fiere energie, gedurende vier jaar betoond door ons vaderland, dat moest overwinnen om niet te sterven. Morgen zullen we, om beter den vrede te dikteeren, onze wapens brengen tot aan den Rijn, op dien grond van Elzas-Lotharingen, die ons lief is. Gij zult er kunnen komen als bevrijders. Gij zult verder gaan in het Deutsche land, om gebied te bezetten, dat de noodige waarborgen levert voor rechtvaardig herstel.

Frankrijk heeft geleden in zijn verwoeste velden, in zijn geruïneerde steden. Het draagt veel en zwaren rouw. De bevrijde provincies moesten onduidbare plagerijen en gruwelijke schendingen verduren, maar gij zult de bedreven misdaden niet beantwoorden met daden van geweld, die u wettig konden toeschijnen in de overdrijving van uw haat. Gij zult gedisciplineerd blijven, eerbiedigend personen en goederen. Na uw tegenstander met de wapenen verslagen te hebben, zult gij hem nog bedwingen door de waardigheid van uw houding en de wereld zal niet weten wat meer te bewonderen, uw houding in de overwinning of uw heldhaftigheid in den strijd.

Bewogen herdenk ik met u onze dooden, wier opoffering ons de zege schonk. Ik zend een groot vol weemoedige liefde tot de vaders en moeders, tot de weduwen en weezen van Frankrijk, die in deze dagen van nationale vreugde een oogenblik ophouden met weenen, om den triomf onzer wapenen toe te juichen.

Ik buig mij voor uw prachtige vaandels!
Leve Frankrijk!

Pétain. »

De voorwaarden van een wapenstilstand werden nauwkeurig bestudeerd. Den 24ⁿ Oktober werden ze reeds besproken op een konferentie te Parijs en den volgenden dag te Senlis, door Foch, Haig, Pershing en Pétain.

Haig pleitte gematigdheid, omdat hij meende, dat de Duitsche legers nog geruimen tijd den strijd zouden kunnen volhouden. Ze weken, maar waren niet gebroken. De Franschen en Engelschen waren ook uitgeput en de Amerikanen onvoldoende georganiseerd.

Haig stelde de ontruiming van België, Frankrijk en Elzas voor.

Foch en Pétain verdedigden de bezetting van den linker Rijnsoever en van de bruggehoofden. Pershing steunde deze zienswijze.

Den 26ⁿ begaf Foch zich naar Parijs en legde Clemenceau en Poincaré de voorwaarden voor, die nagenoeg dezelfde waren, welke aan de Duitschers opgelegd werden.

Men wachtte dus op de komende gebeurtenissen.

En nu in den nacht van 7 op 8 November ontving de maarschalk het radio-telegram der Duitsche legerleiding, die zich geheel verschool achter de nieuwe regeering en vroeg, waar de gevolmachtigden dier regeering over de linies konden gaan.

Om 1 u. 25 zond Foch het antwoord. De gevolmachtigden moesten zich aanbieden bij de voorposten op den grooten weg Maubeuge-La Capelle Guise.

Waar waren de dagen, toen de Duitschers zoo overmoedig voorttrokken en het belegerde Maubeuge viel? We hebben den uren-langen uittocht van het Fransch garnizoen toen beschreven. Meer dan vier jaar waren verlopen.

En nu kwamen in datzelfde Maubeuge de gevolmachtigden aan, om zich van daaruit naar de Fransche linies te begeven voor het doel, dat het trotsche militarisme in 1914 zich nooit had kunnen voorstellen.

Door de vorderingen der geallieerden was de legergroep van Ruprecht, 71 divisies, juist hier zeer in gevaar. Het was zeer slecht weer. Men ploeterde door slijk. Maar om 3 uur zweeg hier bij de Duitschers het geschut. Zoo was bevolen, om den tocht der afgevaardigden mogelijk te maken.

Den 4ⁿ November hadden de hoofden der geallieerde regeeringen nog een laatste samenkomst gehouden om de voorwaarden voor goed vast te stellen.

Generaal Debeney, bevelhebber in den sektor,

In de loopgraaf vóór den aanval.

was nu ook gewaarschuwd over de komst der gevlmachtigden.

Foch vertrok van Senlis met een extra-trein, waarin een waggon-bureel liep, een restaurant-wagen van de Kompagnie der Slaapwagens, het vermaarde rijtuig, waarin de wapenstilstand werd geteekend.

Over Compiègne reed de trein naar de kleine statie van Rethondes, 10 km. van eerstgenoemde plaats, in de richting van Soissons en in het Laiguewoud. Een eind over het eigenlijk station liep een zijlijn af, die zich weer in twee lijnen scheidde. Op een der lijnen werd Fochs rijtuig geplaatst. De andere lijn was voor den trein der Duitschers bestemd.

Hier in het woud, bij het kleine stadje, zou dus de beslissing vallen.

Wegens de schorsing van het vuur liep reeds te vroeg het gerucht in Parijs, dat de wapenstilstand gesloten was. 's Avonds kwam het bericht der bevrijding van Sedan en het wekte op de boulevards uitbundige geestdrift. Tegelijk ontving men berichten over de revolutie in Duitschland.

Foch was vergezeld door zijn stafoverste, generaal Weygand, kommandant Redinger, kommandant de Mierry, de tolk Laperche, twee or-

donnancen, kapitein Boutal en de officier-taalman Pupier.

Van Engelsche zijde bevonden zich daar admiraal sir Rosslyn Wemyss en admiraal Hope.

Zoo verbeidde men dus de gevlmachtigden. Deze zouden om 17 uur aan de voorposten moeten verschijnen. Maar de wegen waren door den aftocht zoo belemmerd, dat men vier uur vertraging leed. Om 21 uur bereikten de Duitschers Handroy, een gehucht op 2 km. van La Capelle.

Daar wachtte een kapitein van het 171e regiment. Hij ontving de afgevaardigden en bracht hen naar La Capelle, waar generaal Debeney wachtte met een officier van het Groot-Hoofdkwartier, kommandant de Bourbon-Busset. Te Homblières, in het hoofdkwartier van Debeney, avondmaalde men. Om half twee in den nacht, onder aanhoudenden regen, stegen de gevlmachtigden in een auto, die hen naar Tergnier voerde, waar een bijzondere trein gereed stond.

Zoo werd het 8 November, een grauwe, regenachtige morgen. Om 7 uur kwam de trein te Rethondes aan en reed op de aangeduide zijlijn.

De Duitschers waren nu vergezeld door den Franschen artillerie officier Schütz, een Elzasser van afkomst, die zeer goed Duitsch sprak.